

Η ορθολογικότητα ως θεμέλιο κι αφετηρία εκσυγχρονισμού και δημοκρατίας στις συγκεκριμένες κοινωνικοοικονομικές και πολιτικές συνθήκες στην Ελλάδα σήμερα. 1991

Περίληψη

Στην εισήγηση αυτή επιχειρείται η τεκμηρίωση της θέσης, ότι στις συγκεκριμένες κοινωνικοοικονομικές και πολιτικές συνθήκες στην Ελλάδα, η ορθολογικότητα, με ότι ο όρος σημαίνει σήμερα, μπορεί ν' αποτελέσει σε μεγάλο βαθμό θεμέλιο αλλά κι αφετηρία διαδικασιών, μεθόδων και πρακτικών εκσυγχρονισμού κι εκδημοκρατισμού της.

Εισαγωγικά γίνεται μία εκτεταμένη αναφορά στο γενικότερο κλίμα βαθείας κοινωνικής κρίσης της χώρας στην περίοδο της μεταπολίτευσης όπως αυτό επηρέασε αλλά και επηρεάστηκε απ' τις πολιτικές, κοινωνικοοικονομικές και πολιτισμικές εξελίξεις.

Στη συνέχεια αναλύονται τα μεθοδολογικά εργαλεία του συντάκτη της εισήγησης στα πεδία της ολοκληρωμένης διεπιστημονικής προσέγγισης, ανάλυσης κι ερμηνείας της φυσικής και της κοινωνικοοικονομικής πραγματικότητας, των αλληλεξαρτήσεων και των αλληλεπιδράσεών τους αλλά και των σχέσεών τους με τις διαδικασίες ανάπτυξης.

Μέσα απ' την ανάλυση αυτή προβάλλεται και ερμηνεύεται ο ρόλος κι η συμβολή της ορθολογικότητας στις διαδικασίες εκσυγχρονισμού και δημοκρατίας.

1. Όψεις της κοινωνικής κρίσης στην Ελλάδα σήμερα

Η βαθεία κρίση, όπως είχα επανειλημμένα την ευκαιρία να τεκμηριώσω με γραπτά μου τα τελευταία χρόνια, αφορά κατά την γνώμη μου σε ολόκληρο το κοινωνικό σώμα, την ίδια την κοινωνία, τις αξίες και τις προοπτικές της κι είναι αποτέλεσμα επίμονων, αργόσυρτων κι επαναληπτικών φυσικών και κοινωνικοοικονομικών διεργασιών που αφήνουν ανεξίτηλη την σφραγίδα τους σε θεσμούς στάσεις πρακτικές και συμπεριφορές, κατεστημένες αλλά και αμφισβητησιακές.

Έτσι σήμερα είναι απαράδεκτος στρουθοκαμηλισμός ν' αποδίδονται εύκολα και μονοσήμαντα όλες οι ευθύνες για την πανθομολογούμενη μίζερη πολιτική και κοινωνική μας πραγματικότητα σ' ένα μόνο ή περισσότερα πρόσωπα, κόμματα ή κοινωνικούς φορείς, με αντικειμενικά ηγεμονική ή ηγεμονεύουσα παρουσία στην πολιτική και κοινωνική σκηνή και ν' αγνοούνται τα πλέγματα σχέσεων, συνθηκών κι αλληλεξαρτήσεων που τις προδιαγράφουν.

Δεν θα πρέπει ακόμη να ξεχνάμε ότι αυτά τα πρόσωπα, τα κόμματα κι οι κοινωνικοί φορείς συγκροτούν μαζί με τους πολίτες (ως εργαζομένους, καταναλωτές, χειροκροτητές οπαδούς ή θεατές, αλλά και ως συνειδητά, αδιάφορα, ή υστερόβουλα μέλη και στελέχη φορέων κι οργανώσεων, εντεταγμένα ή όχι σε κάποιον πολιτικό ή κοινωνικό χώρο), ένα διαλεκτικά ενιαίο κι αδιάσπαστο σύστημα δομής, λειτουργίας κι ισορροπίας της κοινωνίας μας.

Και στο σύστημα αυτό κάθε ΔΡΑΣΗ τείνει πια να προκαλεί, αλλά και να ισούται με μια εκ προοιμίου και περίπου γνωστή ΑΝΤΙΔΡΑΣΗ, κι αυτό, περισσότερο για λόγους παράδοσης, μοιρολατρικής παραίτησης κι αδράνειας, παρά για λόγους ουσίας.

Κι όταν η όποια ΔΡΑΣΗ ισούται, κάτω από οποιεσδήποτε συνθήκες και προϋποθέσεις, με τη μαθηματικά προδιαγραμμένη κι αναμενόμενη ΑΝΤΙΔΡΑΣΗ της στο υλικό σώμα της κρίσης, τότε είναι βέβαια αναπόδραστες οι τρέχουσες εξελίξεις, για τις οποίες εν τούτοις κάποιιοι διαρρηγνούν τα ιμάτιά τους οδυρόμενοι για την κατάντια του τόπου μας, αλλά κι αποστασιοποιούμενοι ταυτόχρονα σοφά, κι υποκριτικά, απ' τις δικές τους ευθύνες.

Θα μπορούσαμε να ισχυρισθούμε π.χ. ότι τα τελευταία χρόνια σε κάθε πρωτοβουλία της οποιασδήποτε κυβέρνησης ακόμα και στην πιο (υποθετικά) θετική και δημιουργική, θα πρέπει να αναμένεται με σιγουριά μια συνολική απόρριψη απ' τη μεριά της αντιπολίτευσης.

Με τον ίδιο τρόπο η οποιαδήποτε κι οσοδήποτε θετική πρόταση της αντιπολίτευσης συναντά και θα συναντά την εξ ίσου στείρα άρνηση της κυβέρνησης.

Κι η εξήγηση είναι απλή.

Η συνολική εικόνα των κυβερνήσεων, η ασυνέπεια και η αναξιοπιστία των πολιτικών τους, το ήθος και το ύφος τους, αλλά κι η ποιότητα των αμυντόρων, των απολογητών, των συμμάχων και των εντύπων τους, εμποδίζουν αντικειμενικά, ακόμη και τον πιο καλόπιστο αντιπολιτευόμενο να

προσδοκά, (αλλά και ν'αποδεχθεί) ότι είναι δυνατό να υπάρξει οτιδήποτε καλό απ'αυτούς έστω κι ως εξαίρεση στο γενικό κανόνα.

Απ' την άλλη μεριά στο ίδιο κλίμα τυφλής αντιπαράθεσης και πόλωσης, οι κυβερνήσεις δεν μπορούν να διανοηθούν ότι είναι δυνατόν να υπάρξει το ενδεχόμενο δημιουργικής συμβολής από τις αντιπολιτεύσεις τους, μια που γνωρίζουν καλά το παρελθόν τους, αλλά και τις συνήθισαν να αντιδρούν πάντα εφ' όλης της ύλης κι αντί πάσης θυσίας σε κάθε πράξη τους με μόνο στόχο τη ρεβανσιστική επάνοδο τους στον απολεσθέντα "παράδεισο" της εξουσίας, ή την μικροσυμμετοχή τους σ'αυτόν.

Η "λογική" των εμπολέμων στρατοπέδων των ιστορικών μονομάχων του ενδημούντος δικομματισμού στην κορυφή και των χαρακωμάτων των πράσινων και μπλε καφενείων στο κοινωνικό σώμα, δεν αφήνει δυστυχώς χώρο στον ορθό λόγο, στο διάλογο, στη νηφαλιότητα και στη διαλεκτική σύνθεση, όχι μόνο σε θέματα εκσυγχρονισμού και ανάπτυξης αλλά ούτε καν σε ζητήματα κοινής λογικής, δημοκρατίας και προστασίας των δικαιωμάτων του ατόμου και του πολίτη.

Αλλά το δίπολο δράσης - αντίδρασης "κυβέρνηση - αντιπολίτευση", που θα μπορούσε σε τελική ανάλυση να αφήνει αδιάφορο ένα μεγάλο τμήμα των πολιτών που ξεπέρασαν τουλάχιστον τον παλαιοκομματισμό αλλά και τον νεοπαλαιοκομματισμό, συντηρείται κατά τη γνώμη μου και με την παθητική ανοχή τους αλλά και με την πολυδιάσπαση και τον κατακερματισμό των ζωντανών δυνάμεων του τόπου μας.

Έτσι μοιραία και νομοτελειακά οδηγηθήκαμε στο εκφυλιστικό δίπολο της κρίσης της κοινωνίας μας : "συνολική αδιαφορία των πολιτών ή κι η απόρριψη ακόμη της όποιας πολιτικής και κοινωνικής δράσης - κυριαρχία της πόλωσης, των διαμεσολαβητών, της μικρότερης προσπάθειας και του κάθε μορφής και φύσης λαϊκισμού και χουλιγκανισμού", το οποίο έχει περιθωριοποιήσει αν δεν έχει εκτοπίσει εντελώς την ορθολογικότητα στις λειτουργίες του δημόσιου χώρου.

Ταυτοχρόνως και σε πλήρη συνάρτηση μ'αυτή την εξέλιξη, τα οράματα, οι αξίες και οι προσδοκίες ριζικού εκσυγχρονισμού κι εκδημοκρατισμού του κράτους, της πολιτικής και της κοινωνίας που συνήγειραν τους πολίτες τα τελευταία χρόνια της δικτατορίας και τα πρώτα της μεταπολίτευσης, προοδευτικά εκτοπίστηκαν απ'τις δύο όψεις των παλιών ιδεών του παλιού κόσμου που διατηρήθηκε στην εξουσία με ψευδεπίγραφα προσώπια. Αλλά πως φθάσαμε ως εδώ;

Στο πολιτικό επίπεδο η παλινόρθωση του παλιού πήρε τη μορφή, (πέρα απ' την επικυριαρχία των παλιών προσώπων, των οικογενειών τους και των συνακόλουθων ψυχολογικών τους συνδρόμων και ψυχώσεων), νέων κομματικών μηχανισμών, κατ' ευφημισμόν δημοκρατικών οι οποίοι κραδαίνοντας τις σημαίες των ομολόγων τους νέων ιδεών, στην πορεία συνέθλιψαν, εκτόπισαν ή περιθωριοποίησαν συστηματικά τους φορείς του ορθού λόγου, της ανανέωσης, της δημοκρατίας, του εκσυγχρονισμού και της ανάπτυξης.

Τα παλαιά "έπη" και οι "μύθοι", συνώνυμες αλλά και σαφώς αντιθετικές του "λόγου" ομηρικές εκφράσεις, προβλήθηκαν κατάλληλα, αξιοποιήθηκαν κατά το δοκούν, στηρίχθηκαν θελημένα ή αθέλητα από τους πολλούς στην συγκεκριμένη ενσάρκωσή τους και τελικά τον περιόρισαν ασφυκτικά σε χρονικά και χωρικά περιθώρια.

Στις κομματικές λειτουργίες και στις επηρεαζόμενες αμέσως ή εμμέσως απ' αυτές διαδικασίες στο πολιτικό, κοινωνικό, οικονομικό και πολιτισμικό επίπεδο επικράτησε το θυμικό, η παραίτηση απ' το επιχείρημα, η τυφλή πίστη κι η έκδηλη αφοσίωση, η απουσία ορθολογικής προσέγγισης, ανάλυσης, ερμηνείας κι αντιμετώπισης των πολύπλοκων σύγχρονων μεγάλων προβλημάτων της φύσης και της κοινωνίας, η ανυπαρξία αξιόπιστων προγραμμάτων και τεκμηριωμένων σχεδιασμών.

Προφανείς συνέπειες, επιδράσεις κι επιπτώσεις στη μεγάλη πλειοψηφία του κοινωνικού σώματος, (το οποίο αναπαράγει στο διηνεκές τα κρατούντα παραδείγματα, αποδεχόμενο κι απομιμούμενο τα επιτυχημένα και γι' αυτό κυρίαρχα πρότυπα πολιτικής, κοινωνικής κι οικονομικής συμπεριφοράς, καταξίωσης κι ανέλιξης), ήταν η προοδευτική έκπτωση αξιών, ο ευτελισμός των οραμάτων κι η αλλοτρίωση της ατομικής ευθύνης του πολίτη στην συννεοχή της συνολικής πολιτικής και κοινωνικής ανευθυνότητας των ηγητόρων του.

Σταδιακά φθάσαμε τελικά στον ευνουχισμό του αναλυτικού κριτικού λόγου των πολιτών μέσα κι έξω απ' το οποιοδήποτε σύστημα κοινωνικής οργάνωσης στο οποίο συμμετέχουν ή αναγκαστικά λειτουργούν, (κράτος, "κατεστημένο" κυβέρνηση, κόμματα εξουσίας, κοινωνικοί φορείς, αλλά και πολιτικές και κοινωνικές ομάδες αμφισβήτησης), μια που ο ξύλινος "λόγος" συνεπάγεται, προκαλεί, υποθάλλει και νομιμοποιεί μακροπρόθεσμα τον ξύλινο "αντίλογο" σε συνθήκες κενού ορθολογικότητας.

Ο τέτοιος κομματικός, κοινωνικός, πολιτικός κι οικονομικός "λόγος" κι ο ίδιος ποιότητας "αντίλογος" τους στη συνέχεια αλληλοδιαπλέκονται, αλληλοστηρίζονται και αλληλοαναπαράγονται, καταξιώνοντας με τις δράσεις και αντιδράσεις τους μονιμότερα πολιτισμικά πρότυπα τα οποία κατοχυρώνουν αντιλήψεις κι επιβάλλουν αντίστοιχα μοντέλα παραγωγής, κατανάλωσης, δημόσιας διοίκησης, παιδείας και ανάπτυξης.

Κύρια κι αναπόδραστα γενικά χαρακτηριστικά των αντιλήψεων και των μοντέλων αυτών παραγωγής, κατανάλωσης, δημόσιας διοίκησης, παιδείας και ανάπτυξης, είναι λόγω της ανορθολογικότητάς τους:

- (α) η βραχυπρόθεσμη κι όχι μακροπρόθεσμη προοπτική τους,
- (β) η συμπτωματικότητα κι όχι η ολοκληρωμένη (ολιστική) θεώρησή τους,
- (γ) η "μερικήτητα" της σύλληψης τους ερήμην του φυσικού και του κοινωνικοοικονομικού τους περιβάλλοντος και των αναπόφευκτων επιπτώσεων τους σ' αυτό,
- (δ) η περιστασιακότητα και η ευκαιριακότητα των επιλογών τους,
- (ε) η αδυναμία συστηματικού και μακροχρόνιου σχεδιασμού και προγραμματισμού και πραγματοποίησης σε θεσμικό, οργανωτικοδιοικητικό και πρακτικό επίπεδο, αλλά και εφαρμογής, πολιτικών ρυθμίσεων, και μέτρων "κοινού τόπου" "κοινής λογικής" και πανθομολογούμενης κοινωνικής χρησιμότητας,
- (στ) ο ατεκμηρίωτος, αναιτιολόγητος κι αντιδημοκρατικός έως και αυταρχικός χαρακτήρας των διαδικασιών λήψης αποφάσεων σε κάθε επίπεδό τους,
- (ζ) ο μαθηματικά προδιαγραμμένος τρόπος και χρόνος "ανατροπής" τους, (στην πράξη συντήρησής τους με απλή αλλαγή φρουράς), την στιγμή της "αλλαγής", "μεταλλαγής", "απαλλαγής" ή "συναλλαγής" των φορέων τοπικής, χρονικής και γενικότερα κάθε φύσης εξουσίας,
- (η) η άκρατη και άκριτη υποκειμενικότητά τους σ' ένα κόσμο που επιχειρεί να ορθολογικοποιεί και ν' αντικειμενικοποιεί τις βασικές λειτουργίες όλο και ευρύτερων τομέων του δημόσιου και ιδιωτικού χώρου, της κοινωνίας και της οικονομίας ως απόδειξη της συμμόρφωσης του με καθολικότερες αξίες της ζωής, της ιστορίας, και του παγκόσμιου πολιτισμού,
- (θ) η στατική κι όχι δυναμική φύση τους σε σχέση με το ραγδαία μεταβαλλόμενο περιβάλλον τους.

Τα γενικά αυτά χαρακτηριστικά τους, αλλά και ειδικότερα ή μερικότερα στοιχεία τους, προσδιορίζουν καταλυτικά την ποιότητα της ζωής, της επιχειρηματικής δράσης και του φυσικού και κοινωνικοοικονομικού περιβάλλοντός τους.

Οι οφθαλμοφανείς πλέον αρνητικές τους επιπτώσεις επισημαίνονται τελευταία σωρευτικά όλο και συχνότερα από πολλές πλευρές ενώ παράλληλα διαπιστώνεται μια αύξουσα τάση υπέρβασης τους σε θεωρητικό και πρακτικό επίπεδο με την επίκληση, έξω και πέρα από σωτήριες ιδεολογίες, κοσμοθεωρίες και δογματικές εμμονές, απλών κανόνων της παραδοσιακής καρτεσιανής αντίληψης της ορθής λογικής.

Στην κατεύθυνση αυτή επιχειρεί να συμβάλει η εισήγηση παρουσιάζοντας την ερευνητική δουλειά του συγγραφέα στο πεδίο των μεθοδολογιών των Ολοκληρωμένων Αποδόσεων και της φωτοερμηνείας / τηλεπισκόπησης και τεκμηριώνοντας τον ιδιαίτερο ρόλο της σύγχρονης αντίληψης της ορθολογικότητας στην φιλοσοφία και τη δυναμική τους.

2. Ολοκληρωμένες Αποδόσεις. Τηλεπισκοπική μεθοδολογία και σύγχρονη αντίληψη για την ορθολογικότητα

Η σύγχρονη ολοκληρωμένη αντίληψη για την πολυδιάστατη φυσική, κοινωνικοοικονομική και πολιτισμική έννοια της ανάπτυξης η οποία εμπεριέχει σε όλες τις διαστάσεις της τα στοιχεία της δημοκρατίας και του εκσυγχρονισμού θα μπορούσε να αποδοθεί με τον παρακάτω ορισμό:

Ανάπτυξη είναι μια νέα, διαφορετική απ' την προηγούμενη κατάσταση ισορροπίας συστημάτων, σχέσεων κι αλληλεπιδράσεων με στόχο την "βέλτιστη" αξιοποίηση των "πραγματικών" δυνατοτήτων της φυσικής και της κοινωνικοοικονομικής πραγματικότητας σύμφωνα με το κάθε φορά κυρίαρχο κοινωνικό πλαίσιο αξιών κι επιλογών (Ρόκος 1981).

Μια τέτοια θεώρηση συναρτά τη συνείδηση και τις ιδέες με τη φύση κι αναγορεύει τον πραγματικό αντικειμενικό κόσμο, την υλική δηλαδή φύση ως βάση μιας διαδικασίας ανάπτυξης που αξιοποιεί δημιουργικά τη γνώση των προηγούμενων καταστάσεων για να οικοδομήσει τη σημερινή αλλά και την αυριανή, απορρίπτοντας την άποψη ότι η ανάπτυξη σταματά σ' ένα ορισμένο στάδιο.

Έτσι, την παραδοσιακή αντίληψη των θεμελιακών συνιστωσών της διαδικασίας ανάπτυξης:

$$\text{ΑΝΑΠΤΥΞΗ} = \text{ΦΥΣΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ} + \text{ΚΕΦΑΛΑΙΟ} + \text{ΕΡΓΑΣΙΑ} \quad (1)$$

θα μπορούσαμε σήμερα να γενικεύσουμε στη σχέση:

$$\text{ΑΝΑΠΤΥΞΗ} = \text{ΟΛΟΚΛΗΡΩΣΗ ΤΩΝ ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΩΝ ΤΗΣ (ΦΥΣΙΚΗΣ + ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ - ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ)} \quad (2)$$

όπου:

- (α) η ΦΥΣΙΚΗ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ορίζεται με το μέγεθος ΦΥΣΙΚΑ ΔΙΑΘΕΣΙΜΑ (έννοια ευρύτερη απ' τους αμέσως αντιληπτούς ή γνωστούς φυσικούς πόρους, και που κάτω από συγκεκριμένους περιορισμούς και προϋποθέσεις, μπορεί να διευρύνεται, σε αλληλεξάρτηση με τα διατιθέμενα κάθε φορά για έρευνα, οικονομικά κι ανθρώπινα διαθέσιμα).
- (β) η ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ορίζεται με το μέγεθος ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΔΙΑΘΕΣΙΜΑ (έννοια ευρύτερη απ' το ΚΕΦΑΛΑΙΟ και που κάτω από συγκεκριμένους περιορισμούς και προϋποθέσεις, μπορεί να διευρύνεται σε αλληλεξάρτηση με τα διατιθέμενα κάθε φορά φυσικά και ανθρώπινα διαθέσιμα) και
- (γ) η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ορίζεται με το μέγεθος ΑΝΘΡΩΠΙΝΑ ΔΙΑΘΕΣΙΜΑ (έννοια ευρύτερη απ' την εργασία και που κάτω από συγκεκριμένους περιορισμούς και προϋποθέσεις, μπορεί να διευρύνεται σε αλληλεξάρτηση με τα διατιθέμενα κάθε φορά φυσικά και ανθρώπινα διαθέσιμα).

Έτσι μια δεύτερη προσέγγιση στην παραδοσιακή εξίσωση (1) θα ήταν:

$$\text{ΑΝΑΠΤΥΞΗ} = (\text{ΔΥΝΑΜΕΙ ΦΥΣΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ}) + (\text{ΕΠΕΝΔΥΣΕΙΣ ΓΙΑ ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΕΙΣ, ΜΕΛΕΤΕΣ ΚΙ ΕΡΓΑ ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗΣ ΦΥΣΙΚΩΝ ΔΙΑΘΕΣΙΜΩΝ ΚΑΙ ΕΡΓΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΥΠΟΔΟΜΗΣ}) + (\text{ΕΡΓΑΣΙΑ ΚΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ}) \quad (3)$$

Η ανάγκη "βέλτιστης" αξιοποίησης των "πραγματικών" δυνατοτήτων της φυσικής και της κοινωνικοοικονομικής πραγματικότητας μιας περιοχής συνεπάγεται ανάπτυξη μεθόδων και τεχνικών για την κάθε φορά ακριβή, αξιόπιστη κι ολοκληρωμένη "γνώση", "απογραφή" και "χαρτογράφηση" τους.

Με αυτές τις μεθόδους και τεχνικές θα πρέπει να εξασφαλίζουμε κατά την αντιμετώπιση των πολύπλοκων σχετικών σημερινών προβλημάτων:

- α) την αξιόπιστη κι ολοκληρωμένη διερεύνηση κι απογραφή των στοιχείων που συγκροτούν τη φυσική πραγματικότητα του προβλήματος (π.χ. γνώση των φυσικών διαθεσίμων μιας περιοχής, των κλιματικών συνθηκών, της τοπογραφίας της, της υφιστάμενης χρήσης γης, της διάρθρωσης των καλλιεργειών και των αγροτικών ιδιοκτησιών κλπ.),
- β) την πιστή απόδοση της οικονομικής και κοινωνικής πραγματικότητας, και της σχέσης τους με τη φυσική πραγματικότητα, καθώς και των μέτρων τάσης των μεταβολών κι αλληλοεξαρτήσεών τους, στο χώρο που υπάρχει, τελείται ή αντιμετωπίζεται το πρόβλημα,
- γ) την απόκτηση κι αξιολόγηση πληροφοριών, για τις επιπτώσεις και τις αλληλεπιδράσεις της συγκεκριμένης κάθε φορά εναλλακτικής αναπτυξιακής διαδικασίας στο φυσικό κι οικονομικοκοινωνικό περιβάλλον του προβλήματος,
- δ) την προετοιμασία όλων εκείνων των βασικών σχεδίων, χαρτών και πληροφοριακών στοιχείων, που θα διευκολύνουν, θα τεκμηριώσουν και θα καταστήσουν δυνατή τη διαδικασία λήψης ορθολογικών αναπτυξιακών αποφάσεων.

Έτσι είναι φανερό, ότι η πολυδιάστατη αυτή διαδικασία, των ΟΛΟΚΛΗΡΩΜΕΝΩΝ ΑΠΟΔΟΣΕΩΝ της φυσικής και κοινωνικοοικονομικής πραγματικότητας, μιας προς ανάπτυξη περιοχής, που δεν είναι μηχανιστικά αθροιστική αλλά ολοκληρωμένη, προϋποθέτει τη βήμα προς βήμα, συνεχή κι αρμονική συνεργασία εκείνων των επιστημόνων, που με θεμέλιο τις βασικές γνώσεις των διαφόρων πεδίων:

των επιστημών της γης
των κοινωνικών επιστημών και
της τεχνολογίας

(π.χ. τοπογραφία, χαρτογραφία, φωτογραμμετρία, φωτοερμηνεία, τηλεπισκόπηση, γεωλογία,

υδρολογία, οικονομικά, δασολογία, οικολογία, γεωπονία, κοινωνιολογία, διάφορες ειδικότητες διπλ. μηχανικών κλπ.), προχώρησαν σε ειδικότερες σπουδές, ή απέκτησαν στην πράξη εμπειρία, πάνω σε συγκεκριμένα αναπτυξιακά αντικείμενα που απαιτούν:

- την επιλογή και τον προγραμματισμό των απαραίτητων κατά περίπτωση μετρητικών και ποιοτικών διερευνήσεων απογραφών κι αποδόσεων,
- την επιχειρησιακή οργάνωση κι υλοποίησή τους,
- τον σχεδιασμό και την τήρηση δικτύων χρονικού κι οικονομικού προγραμματισμού των δραστηριοτήτων,
- την εκτίμηση κι αξιολόγηση εναλλακτικών αναπτυξιακών λύσεων,
- την επιλογή και την τεκμηριωμένη παρουσίαση των αναπτυξιακών προτάσεων.

Οι Ολοκληρωμένες Αποδόσεις συνεπώς, είναι ένα εφαρμοσμένο σε συνθήκες πράξης, διακλαδικό επιστημονικό πεδίο άσκησης συντονισμένων δραστηριοτήτων:

- τόσο για τους επιστήμονες και τους μηχανικούς που είναι επιφορτισμένοι με τη δημιουργία των θεμελιακών δυναμικών, ποιοτικών και ποσοτικών πληροφοριακών προϋποθέσεων οι οποίες αποτελούν την αναγκαία υποδομή της αναπτυξιακής διαδικασίας (τοπογραφικοί χάρτες, διερευνήσεις φυσικών διαθεσίμων, θεματικοί χάρτες, κτηματολόγιο, χάρτες χρήσης γης κλπ.),
- όσο και για τους αντικειμενικά συμμετέχοντες στις διαδικασίες σχεδιασμών ανάπτυξης, (ειδικούς και μέλη διακλαδικών ομάδων επιστημόνων και μηχανικών υπηρεσιών χωροταξίας και ανάπτυξης, ερευνητικών κέντρων οικονομικών και κοινωνικών προγραμμάτων και σχετικών μελετητικών γραφείων οι οποίοι συμβουλεύουν με τον ένα ή άλλο τρόπο την πολιτική εξουσία, τους κοινωνικούς φορείς και τους πολίτες).

Επιχειρώντας μια σύντομη ιστορική διαδρομή στο πρόσφατο παρελθόν, θα μπορούσαμε να δούμε, ότι οι ΟΛΟΚΛΗΡΩΜΕΝΕΣ ΑΠΟΔΟΣΕΙΣ, τόσο στις δύο βασικές οριακές θεωρήσεις τους:

- α) την "ολιστική" (που αντιλαμβάνεται επιστημονικά και μεθοδολογικά την "ολοκλήρωση" των αποδόσεων, σε πλήρη αντιστοιχία με την ολοκληρωμένη υφή κι υπόσταση του περιβάλλοντος) και
- β) την "ειδική" (που αντιλαμβάνεται την "ολοκλήρωση" των αποδόσεων, ως ορθολογική επαλληλία κι αξιοποίηση των πορισμάτων συγκεκριμένων επί μέρους στοιχείων (ή ομάδων στοιχείων) της φυσικής πραγματικότητας,

όσο και στις ενδιάμεσες μεθοδολογικές και τεχνολογικές προσεγγίσεις τους, που αναπτύχθηκαν κάτω από πραγματικές συνθήκες σε διάφορες περιοχές και χρονικές περιόδους, παρακολουθούν αντικειμενικά τις εξελίξεις και τις απαιτήσεις των αναπτυξιακών διαδικασιών (Ρόκος 1981).

Έτσι π.χ. στα χρόνια της δεκαετίας του 30, η αναπτυξιακή διαδικασία σφραγίζεται από δύο νέες αντιλήψεις:

Πρώτα, ότι η ανάπτυξη δεν πρέπει ν'αποβλέπει σε άμεσα κέρδη, αλλά στην υποστήριξη της παραγωγής, γι'αυτή και τις επόμενες γενιές με συνειδητή προσπάθεια διασφάλισης των προϋποθέσεων ορθολογικής χρήσης, προστασίας και διατήρησης των φυσικών πόρων, και δεύτερο, ότι τα μεγάλα έργα ανάπτυξης είναι αντικειμενικά πολυδιάστατα, εξυπηρετούν (και πρέπει να εξυπηρετούν για να είναι οικονομικά σκόπιμη και τεκμηριωμένη η επιλογή τους), πολλούς στόχους, κι έτσι πρέπει ν'αντιμετωπίζονται διακλαδικά κι ολοκληρωμένα.

Το παράδειγμα του έργου της πεδιάδας του Tennessee, μέσα από το οποίο αντιμετωπίστηκε η λεκάνη του ποταμού, ως ενότητα μελέτης και σχεδιασμού πολυδιάστατων αναπτυξιακών έργων κι έργων αξιοποίησης και διατήρησης των φυσικών διαθεσίμων, αποτελεί μία σημαντικής σημασίας αφετηρία, αντικειμένων Ολοκληρωμένων Αποδόσεων των αναπτυξιακών δυνατοτήτων της φυσικής και κοινωνικοοικονομικής πραγματικότητας.

Αμέσως μετά τον πόλεμο, ανάμεσα στα αντικείμενα που ακολούθησαν τη νέα αυτή αναπτυξιακή αντίληψη, ήταν το έργο της πεδιάδας Damodar στην Ινδία (Bakker 1971).

Σύμφωνα με τα στοιχεία του Bakker, στη δεκαετία του 1950, από τα αντικείμενα ανάπτυξης, της γης, των εδαφικών κι υδατικών διαθεσίμων, εκείνα π.χ. τα μεγάλα φράγματα αποθήκευσης νερού που υλοποίησαν μ'επιτυχία τη μελέτη του ελέγχου των υδατικών διαθεσίμων της περιοχής, χωρίς όμως να δώσουν την προσοχή που άρμοζε στη γη, τη διατήρηση και την ανάπτυξη της, αποδείχθηκε ότι τελικά στην πράξη απότυχαν.

Από το 60 κι εδώθε σημειώνεται σ'όλον τον κόσμο, (και με αφορμή την αυξανόμενη ραγδαία όξυνση των πολύπλοκων προβλημάτων διατροφής, ανάπτυξης και περιβάλλοντος), μια συστηματική διεύρυνση και ενιαιοποίηση της αντίληψης για τη φύση, το ρόλο και τις προοπτικές

της συμβολής των Ολοκληρωμένων Αποδόσεων στις διαδικασίες ανάπτυξης.

Έτσι αξιοποιώντας την πείρα που σωρεύτηκε από αντικείμενα Ολοκληρωμένων Αποδόσεων που πραγματοποιήθηκαν σ'όλο τον κόσμο θα μπορούσαμε να πούμε ότι:

- α) στο σημερινό πρόβλημα της πολυπλοκότητας των προβλημάτων ανάπτυξης, ορθολογική απάντηση είναι η δημιουργία της καταλληλότερης κάθε φορά διεπιστημονικής ομάδας δουλειάς Ολοκληρωμένων Αποδόσεων, με στόχο την βελτιστοποίηση των σχέσεων χρόνου - κόστους - οφέλους κάθε αντικειμένου, σε αρμονία με σαφείς και συγκεκριμένους αναπτυξιακούς στόχους, έτσι ώστε να ολοκληρώνεται στο αποτέλεσμα η συμβολή κι οι δυνατότητες όλων των χρήσιμων ειδικοτήτων, μεθόδων και τεχνικών.
- β) στο πρόβλημα της άμεσης αποδοτικότητας, αποτελεσματικότητας κι ευστοχίας των μέτρων ανάπτυξης, ορθολογική απάντηση είναι κατάλληλα σχεδιασμένες Ολοκληρωμένες Αποδόσεις της φυσικής και κοινωνικοοικονομικής πραγματικότητας των υπό μελέτη περιοχών, με στόχο τη διαδοχική ολοκλήρωση της υλοποίησης συγκεκριμένων ρεαλιστικών κι ολόπλευρα θεμελιωμένων (επιστημονικά και κοινωνικοοικονομικά) αναπτυξιακών προτάσεων, και
- γ) στο πρόβλημα της καθημερινής, ραγδαίας και σημαντικής (σε έκταση και βάθος) μεταβολής των στοιχείων που συνιστούν τη φυσική και κοινωνικοοικονομική πραγματικότητα μιας περιοχής, στην οποία πραγματοποιούνται Ολοκληρωμένες Αποδόσεις ως θεμέλιο της διαδικασίας ανάπτυξης της, (και σ'αλληλεξάρτηση μ'αυτή), ορθολογική απάντηση είναι ο κατάλληλος σχεδιασμός των Αποδόσεων, ώστε μέσα απ' αυτές να παρακολουθούνται συστηματικά, ενιαία και με συνέπεια, οι μεταβολές των στοιχείων και τα μέτρα των τάσεών τους και να γίνεται έτσι δυνατή βήμα προς βήμα, η αναθεώρηση κι ο αναπροσανατολισμός των στόχων και των μέτρων της αναπτυξιακής προσπάθειας, όπου αυτό απαιτείται.

Μέσα στο πλαίσιο μιας γενικής μελέτης Ολοκληρωμένων Αποδόσεων μιας περιοχής, είναι φυσικό να υπάρχουν τομείς έρευνας με ενιαία υφή, που εκφράζουν το μεγαλύτερο βαθμό αλληλεξάρτησης ανάμεσα σε συγκεκριμένα φυσικά διαθέσιμα και που απαιτούν αντίστοιχα στενότερη συνεργασία των αρμοδίων επιστημόνων της διεπιστημονικής ομάδας δουλειάς.

Έτσι ορθολογικά ενοποιείται η διερεύνηση της λιθολογίας, της γεωλογικής δομής, της επιφανειακής αποστράγγισης, των μορφών γης και των τύπων εδαφών, σε σχέση με το κλίμα και τις συνθήκες και κοινότητες βλάστησης μιας περιοχής, απ' την ειδικότερη ομάδα γεωλόγων, γεωμορφολόγων, υδρολόγων, γεωπόνων, εδαφολόγων και αγρονόμων τοπογράφων μηχανικών.

Με την ίδια λογική, μια έρευνα των εδαφικών διαθεσίμων και μόνο μιας περιοχής, θα είναι μονοδιάστατη, ατελής κι έτσι αναξιόπιστη, αν γίνει μόνο από εδαφολόγο, χωρίς την απαραίτητη για την ολοκληρωμένη θεώρηση του προβλήματος συμβολή, του αγρονόμου τοπογράφου μηχανικού του υδρολόγου, του γεωλόγου, του γεωμορφολόγου και του κλιματολόγου.

Μία συστηματοποίηση των όσων αναφέρθηκαν πιο πάνω, στο πλαίσιο μιας γενικής μεθοδολογίας Ολοκληρωμένων Αποδόσεων, θα μπορούσε να διατυπωθεί με την παρακάτω ορθολογική σειρά:

- α) Με βάση τα υφιστάμενα γενικά κι ειδικά, βιβλιογραφικά, γεωγραφικά και χαρτογραφικά στοιχεία για την υπό συζήτηση περιοχή, χωρισμός της σε περιφέρειες με συγκεκριμένες γεωγραφικές, γεωμορφολογικές, κλιματικές και κοινωνικοοικονομικές ιδιαιτερότητες που να δικαιολογούν και ν'απαιτούν ιδιαίτερη αντιμετώπιση.
- β) Ανάλυση των συγκεκριμένων προβλημάτων κάθε περιφέρειας, των σε γενικές γραμμές δυνατοτήτων αλλά και των περιορισμών ανάπτυξής της.
- γ) Με άξονα τη συγκεκριμένη πολιτική προτεραιοτήτων του φορέα λήψης των πολιτικών αποφάσεων, σχεδιασμός του καταλληλότερου κατά περιφέρεια προγράμματος Ολοκληρωμένων Αποδόσεων.
- δ) Εκτέλεση μιας προκαταρκτικής γενικής διερεύνησης κι απογραφής των φυσικών κι ανθρώπινων διαθεσίμων κάθε περιφέρειας με τη βοήθεια φωτογραμμετρίας, φωτοερμηνείας και τηλεπισκοπικών μεθόδων και τεχνικών.
- ε) Αξιολόγηση με συλλογική προσπάθεια της διακλαδικής ομάδας, των πορισμάτων της προηγούμενης φάσης και λειπομερέστερος κι ακριβέστερος προσδιορισμός των απαιτούμενων κατά περιφέρεια Ολοκληρωμένων Αποδόσεων.
- στ) Διεξαγωγή των συγκεκριμένων κατά περιφέρεια, Ολοκληρωμένων Αποδόσεων σε βάθος κι έκταση που να επιτρέπουν την τεκμηρίωση της οικονομικής και κοινωνικής σκοπιμότητας και των τεχνικών προϋποθέσεων μιας ή περισσότερων αναπτυξιακών επιλογών,
- ζ) Λεπτομερειακές προεπενδυτικές (preinvestment) ή προαναπτυξιακές (predevelopment)

αποδόσεις,

- η) Διαδικασία παρακολούθησης της υλοποίησης των αναπτυξιακών έργων και της επίδρασης της λειτουργίας τους στη φυσική κι οικονομικοκοινωνική πραγματικότητα της περιοχής / ανάδραση / προτάσεις για νέες/ειδικότερες μελέτες και έργα (Ρόκος 1981).

Θεμελιακής σημασίας εργαλείο "γνώσης" στη διαδικασία των Ολοκληρωμένων Αποδόσεων είναι η τηλεπισκοπική μεθοδολογία.

Πριν όμως επιχειρήσουμε να ειδικολογήσουμε τα της τηλεπισκοπικής μεθοδολογίας θα πρέπει να ορίσουμε αναλυτικότερα την τηλεπισκόπηση.

Τηλεπισκόπηση λοιπόν είναι η επιστήμη και τεχνική με την οποία, τόσο ο άνθρωπος, (και οι ζώντες οργανισμοί γενικότερα), όσο και οι μηχανές, (φωτογραφικές μηχανές, τηλεπισκοπικοί δέκτες, συστήματα και συνδυασμοί τηλεπισκοπικών δεκτών και συστημάτων αυτόματης/ψηφιακής επεξεργασίας τηλεπισκοπικών απεικονίσεων), μπορούν:

- 1) να επικοινωνήσουν από μακριά με τον εξωτερικό κόσμο του φυσικού και του δομημένου περιβάλλοντος, αλλά και με συγκεκριμένα επί μέρους αντικείμενα, φαινόμενα, γεγονότα και συμβάντα, να τα αισθανθούν, να τα παρατηρήσουν συστηματικά, να διακρίνουν, να αντιληφθούν, να ανιχνεύσουν, να αναγνωρίσουν, να μετρήσουν, να καταγράψουν, αλλά και να παρακολουθήσουν (monitoring), τις μεταβολές/διαφοροποιήσεις των δομικών και λειτουργικών, φυσικών, χημικών και βιολογικών χαρακτηριστικών και ιδιοτήτων τους στο χώρο και στο χρόνο.
- 2) Να συλλέξουν έτσι, ή/και να αποκαλύψουν μια απειρία ποιοτικών και μετρητικών πληροφοριών, τόσο για τη συγκεκριμένη φυσική και την κοινωνικοοικονομική πραγματικότητα και τις αλληλεπιδράσεις τους, όσο και για τις τάσεις μεταβολών τους δια μέσου του χρόνου.
- 3) Να επεξεργασθούν στη συνέχεια και να συσχετίσουν νοητικά/λογικά/υπολογιστικά, με κατάλληλο τρόπο, και με βάση την επιστημονική μεθοδολογία, τις πληροφορίες αυτές και να καταλήξουν σε εκτιμήσεις, σε αξιολογήσεις και σε χρήσιμα συμπεράσματα γενικότερα, για μια σειρά εφαρμογών, σε επιμέρους επιστημονοτεχνικές περιοχές, ή και σε Ολοκληρωμένες Αποδόσεις, (Integrated Surveys) των φυσικών και των ανθρώπινων διαθεσίμων (natural and human resources) μιας χώρας/περιοφέρειας, οι οποίες αποτελούν την πολυτιμότερη υποδομή για κάθε σχεδιασμό ανάπτυξης.
- 4) Να σχεδιάσουν και να πραγματοποιήσουν κατάλληλα κι αντίστοιχα, συγκεκριμένες αναδράσεις (feedback), σε συγκεκριμένες φάσεις των παραπάνω διαδικασιών αλλά και σε συγκεκριμένα επίπεδα αναφοράς, ώστε να αυξάνεται έτσι προοπτικά και να βελτιστοποιείται η ακρίβεια, η αξιοπιστία, η πληρότητα κι η ολοκλήρωση των εκτιμήσεων και των απαντήσεων στα συγκεκριμένα επιμέρους προβλήματα (Ρόκος 1988).

Η τηλεπισκοπική μεθοδολογία, τώρα, θα μπορούσαμε να υποστηρίξουμε, ότι έχει ως πυρήνα της, την οργανική σύνθεση του "αισθητού": με το "λογικό" με βάση την επιστημονική μεθοδολογία, κι έτσι ώστε να μας επιτρέπει με διαλεκτικό τρόπο, να προσεγγίζουμε το διαλεκτικό χαρακτήρα της φυσικής και της κοινωνικοοικονομικής πραγματικότητας, αλλά και των αλληλεπιδράσεων, των αλληλεξαρτήσεων και των μεταβολών τους δια μέσου του χρόνου.

Συνεπώς θα μπορούσαμε να θεωρήσουμε την τηλεπισκοπική μεθοδολογία, ως την αναγκαία ολοκλήρωση της "εμπειρίας", της "λογικής" και της επιστημονικής γνώσης στην διαδικασία διερεύνησης των προβλημάτων του εξωτερικού κόσμου, κι αυτό γιατί:

- (α) ούτε μόνο ο "εμπειρισμός" στη μονοδιάστατη αντίληψη του δόγματος ότι "η πείρα των αισθήσεων αποτελεί την μοναδική πηγή της γνώσης",
- (β) ούτε μόνο ο "ορθολογισμός", στην εξίσου μονοδιάστατη αντίληψη, ότι "η λογική είναι η μοναδική πηγή της γνώσης", έξω και πέρα απ' τις αμοιβαίες σχέσεις, εξαρτήσεις κι αλληλεπιδράσεις των πραγμάτων, αλλά και
- (γ) ούτε μόνη η επιστημονική γνώση, σε ένα, ή περισσότερα επιστημονοτεχνικά πεδία, αρκούν για να ενεργοποιήσουν στο σύνολό τους και στο μέγιστο βαθμό, τις αντικειμενικές δυνατότητες του Ανθρώπου, τόσο ως αυτοδύναμου, (αναλογικά), τηλεπισκοπικού, (λόγω όρασης, αφής κλπ.) δέκτη/συστήματος, όσο και ως σχεδιαστή κι εφαρμοστή της τηλεπισκοπικής μεθοδολογίας, (με την αξιοποίηση των κατάλληλων κάθε φορά μηχανών, τηλεπισκοπικών συστημάτων, ηλεκτρονικών υπολογιστών), στην προσπάθειά του να συλλάβει και να εκτιμήσει τη σημασία της αντικειμενικής πραγματικότητας η οποία τον περιβάλλει και με την οποία πολυδιάστατα συναλλάσσεται κι αλληλεπιδρά σε φυσικό,

τεχνικό, οικονομικό, κοινωνικό και πολιτισμικό επίπεδο (Ρόκος 1988).

Με βάση τα παραπάνω θα επιχειρήσω να τεκμηριώσω:

- (I) ότι η φιλοσοφία της τηλεπισκοπικής μεθοδολογίας, (η οποία στηρίζει την ανάπτυξη της τεχνολογίας αιχμής και των εφαρμογών της τηλεπισκόπησης) ως πηγής ολοκληρωμένων πληροφοριών, στις συγκεκριμένες σήμερα συνθήκες οριοθετεί ταυτόχρονα και την σύγχρονη αντίληψη του ορθολογισμού,
- (II) ότι η εφαρμογές της τηλεπισκοπικής μεθοδολογίας σε πλανητικό, εθνικό, περιφερειακό και τοπικό επίπεδο δημιουργούν ασφαλείς προϋποθέσεις, αξιόπιστης υποδομής πληροφοριών και κοινά αποδεκτή αναφορά σχεδιασμού και χάραξης πολιτικών και μέτρων εκσυγχρονισμού και ανάπτυξης και
- (III) ότι ως συνέπεια των (I) και (II) η σύγχρονη αντίληψη του ορθολογισμού υποβοηθάει, στηρίζει και διευρύνει τη δημοκρατία και τις δημοκρατικές διαδικασίες σ'όλα τα επίπεδα της δημόσιας ζωής.

3. Προς μια σύγχρονη αντίληψη του ορθολογισμού

Η απόρριψη της φιλοσοφίας του μεσαίωνα, η ριζική άρνηση της αυθεντίας της εκκλησίας και η αναγόρευση της λογικής ως μοναδικής πηγής γνώσης, που σφράγισαν την είσοδο του ορθολογισμού ως ριζοσπαστικού προσανατολισμού της γνωσιολογίας με το έργο του Καρτέσιου, του Σπινόζα και των επιγόνων τους, αποτέλεσαν αντικειμενικά τομές προόδου στην ιστορία της ανθρωπότητας.

Η παντοδυναμία της λογικής ως κριτηρίου της αλήθειας, η ανύψωση των μαθηματικών (λόγω της καθαρότητάς τους σε σχέση με την εμπειρία), ως ιδανικής επιστήμης, η εισαγωγή στα μαθηματικά της κίνησης και της διαλεκτικής και η σύλληψη απ' τον Καρτέσιο της μαθηματικής θεωρίας της ανάλυσης, καθώς και η σθεναρή υπεράσπιση της ελευθερίας της επιστήμης και της ανάπτυξης της παιδείας ειδικότερα ως γιατρικού για όλα τα κοινωνικά προβλήματα απ' τον εκφραστή των προοδευτικών ιδεών της ανερχόμενης αστικής τάξης Σπινόζα, συνθέτουν τα βασικά χαρακτηριστικά της ταυτότητας του ορθολογισμού. Απ' το 1637 ("Περί μεθόδου λόγος") του Καρτέσιου ως τη «Διόρθωση της Νόησης» (1670) του Σπινόζα και με τις οριακές διαφορές των επιγόνων του, ο ορθολογισμός απορρίπτει κατηγορηματικά τον εμπειρισμό που περιορίζει στην πείρα των αισθήσεων την μοναδική πηγή της γνώσης.

Η κριτική του ορθολογισμού της εποχής των γεννητόρων του, αλλά και του εμπειρισμού απ' τη σκοπιά του διαλεκτικού υλισμού αφορά κυρίως το μονοδιάστατο και τη μερικότητα της κυρίαρχης μεταξύ τους αντίθεσης, την οποία και επιχειρεί να υπερβεί με την οργανική σύνθεση του "λογικού" με το "αισθητό" ως των δύο αναπόσπαστων θεμελιακών στοιχείων της διαδικασίας της γνώσης (Engels 1961).

Σήμερα με τις ραγδαίες εξελίξεις που σημειώθηκαν τα χρόνια που πέρασαν απ' τη γέννηση του ορθολογισμού στην ιστορία της ανθρωπότητας γενικότερα αλλά και στα πεδία της επιστήμης, της τεχνικής, της έρευνας και της τεχνολογίας, κανείς δεν μπορεί πια να υποστηρίξει με μεταφυσικό ιδεαλιστικό, ή μηχανιστικό τρόπο δογματικές μονομέρειες "μοναδικότητας" σε ότι αφορά τις πηγές των γνώσεων.

Ούτε η λογική κι η καθαρή επιστήμη, ούτε ο εμπειρισμός, ούτε ο μηχανιστικός διαλεκτικός υλισμός μπορούν να ορίσουν και να ερμηνεύσουν με την οπτική τους και μόνο, ή με την μηχανιστική άθροισή τους τις διαδικασίες παραγωγής γνώσεων.

Κι αυτό, γιατί στον σύγχρονο κόσμο η πολυπλοκότητα των μεγάλων προβλημάτων της ανθρωπότητας προέρχεται από πολυπαραμετρικές αλληλεπιδράσεις φυσικών και κοινωνικοοικονομικών φαινομένων, δράσεων και δραστηριοτήτων που τελούνται με ασύλληπτους ρυθμούς, ταχύτητες, εντάσεις και ιδιαιτερότητες, σε διαφορετικά και ραγδαία μεταβαλλόμενα περιβάλλοντα.

Έτσι, η σύγχρονη αντίληψη του ορθολογισμού που απ' τη γέννησή του εμπεριείχε το σπέρμα της διαλεκτικής και σε μεγάλο βαθμό σφραγίστηκε στην πορεία του απ' αυτή, θα πρέπει να μπορεί να ολοκληρώνει κι όχι να αθροίζει μηχανιστικά, (κι όχι μόνο με την μαθηματική αλλά και με την διαλεκτική έννοια) την λογική, την εμπειρία, και τις ειδικές επιστημονικές οπτικές, στο πλαίσιο μιας πολυδιάστατης διεπιστημονικής προσέγγισης, διερεύνησης, απογραφής και χαρτογράφησης της "φύσης", των εναλλακτικών καταστάσεων και των μεταβολών της φυσικής και της κοινωνικοοικονομικής πραγματικότητας, όπως αυτές υπάρχουν κι αλληλεπιδρούν στον

συγκεκριμένο κάθε φορά χώρο, κάθε στιγμή της Ιστορίας.

Κι ακόμη, να κρίνει την αξιοπιστία και να επιβεβαιώνει τα πορίσματά του με τους ελάχιστους δυνατούς πλην όμως απαραίτητους στο "πεδίο" ελέγχους. Μια τέτοια αντίληψη για τον ορθολογισμό που προσεγγίζει σε μεγάλο βαθμό τη φιλοσοφία της τηλεπισκοπικής μεθοδολογίας είναι αντικειμενικά ανεξάρτητη από "θορύβους" μονομερειών, μερικών κι αποσπασματικών προσεγγίσεων, αβεβαιοτήτων αλλά και ατεκμηριώτων "βεβαιοτήτων" και συγχύσεων, στο "λογικό", το "αισθητό" και το "ιδεολογικό" επίπεδο και γι' αυτό, πιο ανοιχτή κι αδέσμευτη στο "καινούργιο", στατιστικά πιο "πιθανολογική", πιο εύστοχη, κι αποτελεσματική, και πιο αποδεκτή (για όλους τους προηγούμενους λόγους) απ' το κοινωνικό σώμα.

Οι εφαρμογές τώρα της συμβατής με την σύγχρονη αντίληψη του ορθολογισμού τηλεπισκοπικής μεθοδολογίας στην γνώση και κατανόηση της φυσικής και της κοινωνικοοικονομικής πραγματικότητας και των κάθε φορά σχέσεων, αλληλεξαρτήσεων κι αλληλεπιδράσεων τους αλλά και των μεταβολών τους δια μέσου του χρόνου σε πλανητικό, εθνικό, περιφερειακό και τοπικό επίπεδο στηρίζουν τις διαδικασίες εκσυγχρονισμού και ανάπτυξης, γιατί:

- (α) μπορούν κάθε στιγμή (αλλά κι επαναληπτικά), συνολικά (συνοπτικά) αλλά και τοπικά (σε μεγάλη κλίμακα) και πάντα με τον καταλληλότερο συνδυασμό των βέλτιστων "ευαισθησιών" στην κάθε φορά επιδιωκόμενη ανάλυση κι αξιοπιστία, να μετρούν και να αποδίδουν ποιοτικά, να εκτιμούν, να απογράφουν και να χαρτογραφούν τα ενδιαφέροντα φαινόμενα, προβλήματα, αντικείμενα, χώρους και συμβάντα, στο φυσικό και ανθρωπογενές περιβάλλον (π.χ. διερεύνηση, απογραφή και χαρτογράφηση των φυσικών διαθεσίμων μιας χώρας/περιφέρειας),
- (β) μπορούν κάθε στιγμή να παρέχουν μια ουδέτερη, αναμφισβήτητη και γι' αυτό αντικειμενική "φωτογράφιση" ή/και τηλεπισκοπική απεικόνιση των εκάστοτε ενδιαφερουσών πραγματικοτήτων των σχέσεων, των συνθηκών, των προτύπων, της υφής, και των τάσεων μεταβολών τους, και γι' αυτό τα πορίσματα των αναλύσεών τους να γίνονται αποδεικτά από το κοινωνικό σώμα και να πείθουν. (π.χ. αποτύπωση της ρύπανσης, μόλυνσης των ακτών από βιομηχανικές κλπ. δραστηριότητες),
- (γ) μπορούν κάθε στιγμή να εφοδιάζουν τόσο την πολιτική εξουσία με έγκυρα, αξιόπιστα, ακριβή κι αντικειμενικά στοιχεία τεκμηρίωσης εναλλακτικών "πολιτικών" εκσυγχρονισμού κι ανάπτυξης με συγκεκριμένες χωρικές διαστάσεις, κι επιλογής της κάθε φορά βέλτιστης με βάση τις αξίες και τις βασικές προγραμματικές κατευθύνσεις της, όσο και ταυτόχρονα την αντιπολίτευση με στοιχεία ορθολογικής τεκμηρίωσης της κριτικής της, με τρόπο ώστε η πολιτική διαμάχη να στηρίζεται, να τελείται αλλά και να πείθει με επιχειρήματα. Έτσι και οι πολίτες μπορούν να κρίνουν, ν'αποφασίζουν και να παρεμβαίνουν δημιουργικά κι υπεύθυνα στην πολιτική πράξη. (π.χ. συγκρότηση και λειτουργία Συστήματος Ολοκληρωμένων Κτηματολογικών Πληροφοριών Γης και Περιβάλλοντος, Ρόκος 1990).
- (δ) μπορούν κάθε στιγμή να συμβάλουν στην συνειδητοποίηση της έκτασης και των επιπτώσεων φυσικών και τεχνητών καταστροφών και "δράσεων" στο φυσικό και το κοινωνικοοικονομικό περιβάλλον, για να εξασφαλισθούν οι μέγιστες δυνατές συναινέσεις στο κοινωνικό σώμα για την λήψη των απαραίτητων μέτρων αντιμετώπισης συγκεκριμένων προβλημάτων κι εκτάκτων σοβαρών καταστάσεων. (π.χ. αποτύπωση της έκτασης κι εκτίμηση των πολυδιάστατων επιπτώσεων πυρκαγιών δασών στα εδάφη, την γεωργία κλπ.),
- (ε) μπορούν κάθε στιγμή να συμβάλουν στην εξοικείωση του κοινωνικού σώματος με την συγκεκριμένη κατάσταση, την αλλοίωση, την μεταλλαγή ή την καταστροφή του περιβάλλοντος που είναι αποτέλεσμα καθημερινών, γενικά αποδεκτών οικονομικοκοινωνικών δραστηριοτήτων κι επιχειρηματικών πρωτοβουλιών των πολιτών για να γίνει δυνατή απ' την πολιτεία η τεκμηριωμένη απαίτηση αλλαγής κατοχυρωμένων αλλά επικίνδυνων μακροπρόθεσμα στάσεων και συμπεριφορών (π.χ. συνέπειες της ανεξέλεγκτης αυτοκίνησης στα μεγάλα αστικά κέντρα),
- (στ) μπορούν κάθε στιγμή να υπενθυμίζουν σε πλανητικό επίπεδο την κοινότητα της μοίρας πλούσιων και φτωχών χωρών, αρχουσών και κυριαρχούμενων τάξεων, κοντινών ή μακρινών τόπων, συνειδητών ή αδιάφορων πολιτών, όταν οι συνέπειες των συγκεκριμένων μοντέλων ανάπτυξης, παραγωγής και κατανάλωσης θα καταστήσουν αβίωτη τη ζωή μας λόγω του φαινομένου του θερμοκηπίου, της τρύπας του όζοντος, της αποψίλωσης των τροπικών δασών, της υποβάθμισης κι απώλειας γονίμων εδαφών από διάβρωση κι αποσάθρωση, της ραγδαίας μεταβολής του κλίματος, της λειψυδρίας, της ανισοκατανομής των φυσικών διαθεσίμων και της τροφής στον πλανήτη μας και των συνακόλουθων συνεπειών τους, κλπ.

Τέλος και ως συνέπεια όσων προαναφέρθηκαν, η σύγχρονη αντίληψη του ορθολογισμού, αξιοποιώντας τα πορίσματα των εφαρμογών της ομολογής του φιλοσοφικά όπως αποδείξαμε τηλεπισκοπικής μεθοδολογίας υποβοηθεί, στηρίζει και διευρύνει τη δημοκρατία και τις δημοκρατικές διαδικασίες μέσα και έξω από τα κόμματα, σε κάθε κοινωνική οργάνωση, φορέα και ομάδα πολιτών, γιατί η ακριβής, ολοκληρωμένη, αξιόπιστη και συνεχώς ενημερούμενη πληροφόρηση και η γνώση των ποιοτικών και μετρητικών στοιχείων, των χαρακτηριστικών και των τάσεων της πραγματικότητας που μας περιβάλλει, συμβάλλει αποφασιστικά μεταξύ άλλων και

- στην απομυθοποίηση από μηχανής θεών, μάγων, προφητών και σωτήρων,
- στην απαξίωση απατηλών κι ατεκμηρίωτων πολιτικών κι υποσχέσεων,
- στην καταξίωση της επιστημονικής τεκμηρίωσης ως υποδομής επιλογής μεταξύ εναλλακτικών λύσεων,
- στην απαίτηση κοινωνικής υπευθυνότητας απ'την κορυφή ως τη βάση του κοινωνικού σώματος στην αντιμετώπιση των πολύπλοκων προβλημάτων της κοινωνίας, της οικονομίας, της ανάπτυξης και του περιβάλλοντος.

4. Βιβλιογραφία

Engels, F. «Dialectique de la Nature», Editions Sociales Paris, 1961.

Bakker, A.S. «Trends and Developments in Integrated Surveys», ITC-UNESCO Seminar on Promotion and Training Aspects of Integrated Surveys, I.T.C., Enschede, 1971.

Ρόκος, Δ. «Φωτοερμηνεία-Τηλεπισκόπηση», Ε.Μ.Π., Αθήνα, 1988.

Ρόκος, Δ. «Ο διαλεκτικός χαρακτήρας της Ανάπτυξης. Ένα διεπιστημονικό εργαλείο για την προσέγγισή της», Εισήγηση, Πρώτο Διαπανεπιστημιακό Διεπιστημονικό Συνέδριο «Η διεπιστημονική προσέγγιση της Ανάπτυξης», Αθήνα, Ε.Μ.Π. Μάιος 1988. Πρακτικά, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 1990.

Ρόκος, Δ. «Φυσικά Διαθέσιμα, Κτηματολόγιο κι Ολοκληρωμένες Αποδόσεις», Εκδ. Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη 1981, 1985, 1989, Ε.Μ.Π., Αθήνα, 1990.

Ρόκος, Δ. «Η αντικειμενικοποίηση σημαντικών λειτουργιών του κράτους «Αρχές, Μέθοδοι και Πρακτικές», Εισήγηση, Πρώτο Συνέδριο Ιδρύματος Σάκη Καράγιωργα, Αθήνα, Π.Π.Κ.Π.Ε. 1989, Τόμος Εισηγήσεων, Έκδοση Ιδρύματος Σάκη Καράγιωργα, Αθήνα, 1990.